

IRAK'TAKİ Şİİ TÜRKMENLERİN DAĞILIMI VE

NÜFUSUNA

Irak Planlama Bakanlığı ve Irak Merkezi İstatistik Kurumu'nun açıklamalarına göre 2020 yılı itibarıyla Irak'ın genel nüfusu yaklaşık olarak 40 milyondur. Araştırmalara göre, Irak halkının yüzde 50'si Şii mezhebine, yüzde 45'i ise Sünni mezhebine tâbidir. Irak'ta genel olarak Şii nüfusu yaklaşık 22 milyondur ve üç etnik gruba ayrılmaktadır: Arap Şii, Türkmen Şii ve Kürt Feyli Şii. Türkmen Şii nüfusu ise bir milyon civarındadır.



Şemsettin Küzeci

Uzman, ORSAM

Medeniyetler beşiği olan Irak, Hz. Ali ve Hz. Hüseyin başta olmak üzere ehl-i beytin yaşadığı önemli

olaylara sahne olmuştur. Bu olayların ardından meydana gelen gelişmeler Irak'ta Şiilik mezhebini ortaya çıkarmıştır. İran'da Şah İsmail öncülüğünde oluşturulan Safevi Devleti, Şiiliği politik yayılmacılığının ideolojisi haline getirmiştir. Bu şekilde Irak toplumuna Şii kim-

lik kazandırılmaya başlanmıştır. I. Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle İngiliz otoritesine muhalefet eden Iraklı Şiilerin Irak siyasetinde ikincil konuma düştüğü gözlemlenmiştir. Monarşi rejimi döneminde Irak hükümetleri ile Şiiler arasında bazı

diyaloglar yaşanmışsa da Şiilerin varlıkları büyük oranda ihmal edilmiştir. Baas Partisi dönemi ve Saddam Hüseyin iktidarı süresince Şiiler bu defa da ayrımcı politikalara maruz kalmışlardır. Özellikle 1991 olaylarından sonra Irak iktidarı, Şiilere karşı sindirme politikalarına yönelmiştir. 1990'lı yıllar sonrasında derinleşen Körfez krizi ile dönemin egemen gücü ABD'ye yakın durmak suretiyle siyasette etkinlik kazanan Şii gruplar, bu etkinliğini 2003'teki ABD'nin Irak işgalinden sonra sürdürmüştür.



Türkmenler, Osmanlı'nın son dönemi ve İngiliz işgalinin ilk yıllarında İran'dan gönderilen Azeri hocalar yoluyla Caferi mezhebine geçmiştir. Bazı kaynaklara göre ise Irak'ta "Şii merkezi" olarak kabul edilen Necef şehri, Alevi-Bektaşî Türkmenleri "Şiileştirme"ye yönelik harekete geçmiştir. Şii Ayetullahlar bu kesimin Şiileştirilmesi sürecinde etkili olmuştur.



Irak'taki Şii Türkmenler

Irak'taki Şii Türkmen varlığı 1950'li yıllardan sonra yoğunlaşmıştır. Bu tarihten önce Türkmen Şiiler Alevi-Bektaşî olarak nitelendirilmiştir. Bazı kaynaklara göre Irak'taki Bektaşî Türkmenler, Osmanlı'nın son dönemi ve İngiliz işgalinin ilk yıllarında İran'dan gönderilen Azeri hocalar yoluyla Caferi mezhebine geçmiştir. Bazı kaynaklara göre ise Irak'ta "Şii merkezi" olarak kabul edilen Necef şehri, Alevi-Bektaşî Türkmenleri "Şiileştirme"ye yönelik

harekete geçmiştir. Şii Ayetullahlar bu kesimin Şiileştirilmesi sürecinde etkili olmuştur. Alevi-Bektaşî Türkmenler başlangıçta mollalara karşı sert tepkiler verse de zaman içerisinde söz konusu Türkmenlerin büyük bir bölümü Şiiliği kabul etmiştir. Söz konusu Şiileştirme politikası dahilinde Türkmen şehri Telafer'de Alevi-Bektaşî'nin dışında bazı Sünni aşiretler de hedef alınmıştır. Dolayısıyla 1950 yılından sonra Telafer'de bazı Sünni aşiretler Şii mezhebini tercih etmiştir.

Daha çok ziraat ve hayvancılık mesleği ile uğraşan Şii Türkmenler; Telafer, Tezehurmatu, Dakuk ve Tuzhurmatu bölgelerinde arpa-buğday ekimi ile uğraşmaktadır. Ancak, bu gruplar kültür ve sanat alanında da çok sayıda insan yetiştirmiştir.

Mevcut Şii Türkmen Nüfusu

Irak Planlama Bakanlığı ve Irak Merkezi İstatistik Kurumu'nun açıklamalarına göre 2020 yılı itibarıyla Irak'ın genel nüfusu yaklaşık olarak 40 milyondur. Araştırmalara göre, Irak halkının yüzde 50'si Şii mezhebine, yüzde 45'i ise Sünni mezhebine tâbidir. Irak'ta genel olarak Şii nüfusu yaklaşık 22 milyondur ve üç etnik gruba ayrılmaktadır: Arap Şiiler, Türkmen Şiiler ve Kürt Feyli Şiileri. Türkmen Şii nüfusu ise bir milyon civarındadır. Yapmış olduğumuz araştırmalara göre Şii Türkmenlerin nüfus dağılımını şu şekildedir: Irak Planlama Bakanlığı'nın resmi verilerine göre Telafer'in genel nüfusu 524 bindir. Araştırmalarımıza göre ise Telafer 105 bin aileden oluşmaktadır. Nüfusun yüzde 30'a yakını

Şiilerden oluşmaktadır. Bu da 180 bine tekabül etmektedir. Ancak, şu andaki mevcut duruma baktığımızda Telafer'in durumu oldukça üzücüdür. Çünkü IŞİD sonrası Telafer halkının yalnızca 5'te 1'i Telafer'e dönebilmmiştir. Yani nüfusun yüzde 80'i Telafer dışında yaşamaktadır. Şu anda Telafer'e 18 bin aile dönmüştür. Söz konusu ailelerin sayısı 100 bin civarında nüfusa tekabül etmektedir. Bu sayının da yüzde 90'ı Şii Türkmenlerdir. Ayrıca, 100 bin civarında Şii Türkmen Kербela-Necef ve diğer güney illere kaçmışlardır. Kerkük, Erbil, Dohok, Musul, Bağdat ve göçmen kampalarında çoğunluğunu Sünni Türkmenlerin oluşturduğu yaklaşık 100 bin kişi bulunmaktadır. Türkiye'ye kaçanların sayısı yaklaşık 15 bin aile, yani yaklaşık 80 bin kişidir. Bu sayının yüzde 90'ını Sünni Türkmenler oluşturmakla birlikte yüzde 10'u ise Şii Türkmenlerdir.

Kerkük'ün il nüfusu 1.639,953'tür. Kerkük merkezde ise 1.168,691 kişi yaşamaktadır. Arap ve Kürtlerin yaklaşık 400'er bin nüfusa sahipken, Türkmenler ise 350 bin nüfusa sahiptir. Söz konusu nüfus içerisinde 15-20 bin civarında da Hıristiyan olduğu saptanmıştır. Kerkük'ün merkezinin yanı sıra Tisin, Bağdat Yolu ve Hayil Vasiti semtleri ve Tezehurmatu ile Dakuk dikkate alındığında, Kerkük'teki Şii Türkmen nüfusunun yaklaşık 110 bin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Salahattin iline bağlı (Tuzhurmatu, Amirli, Çardağlı, Biravcılı, Karanaz, Yengice ve Bastamlı) Tuzhurmatu ve ona bağlı belde, köy ve kasabaların toplam nüfusu 154,307'dir. Amirli nahiyesinin nüfusu ise 47,581'dir. Tuzhurmatu ile Amir-

li'nin toplam nüfusu 201,888'dir. Salahattin il sınırları içerisinde olan Türkmen ilçe, köy ve kasabalarda yaşayanların yüzde 90 Şii mezhebindedir. Tuzhurmatu'nun dörtte biri, Bastamlı'nın çoğu, Yenigice, Abbud ve Hasadarlı bölgelerinin de çoğunlukta Sünni olduklarını dikkate alırsak, Salahattin ilinde yaklaşık 180 bin Şii Türkmen olduğu söylenebilir.

Diyala ilinde Türkmen nüfusu siyasi tavırlarla ölçülmektedir. Söz konusu ölçüm, bölgedeki siyasi partilerin varlıklarına bağlıdır. Örneğin, bir Ubeyd aşireti mensubu Irak Türkmen Cephesi ile çalışıyorsa kendini Türkmen olarak tanımlamaktadır. İslami Davet, Yüksek İslami Konseyi vs. partilere mensup kişiler ise kendilerini Arap olarak tanımlamaktadır. Bu da Diyala'da Türkmen nüfusun azınlık olduğunu göstermektedir. Bunun bir sebebi de buradaki grupların millî kimlik hassasiyetlerinin yeterince güçlü olmamasıdır. Bu da hem iktidarın hem siyasi partilerin etkisinden kaynaklanmaktadır. Diyala'da Türkmen aileleri evde, caddede ve iş yerlerinde birbirleri ile Türkmen dili ile iletişim kurmaktadır. Fakat, söz konusu kişiler kimlikleri sorulduğunda Ubeyd Kahaları olduğunu belirtmektedir. Hatta bazı Bayat ve Vendavi aşiretleri mensupları kendilerini direkt Arap olarak tanımlamaktadır. Bu tablo, Türkmen kimliği ile ilgili gerçek bir problemdir. Dolayısıyla, Diyala'da Türkmenleri bir çatı altında toplamak büyük bir çalışmayı gerektirmektedir. Aslında bölgeden bölgeye oranı değişmesine rağmen tüm Irak'ta aynı sorunun var olduğu söylenebilir.

“
Şii Türkmenlerin varlık gösterdiği beş il şu şekildedir; Telafer-Musul, Kerkük, Salahattin, Diyala, Kut ve Bağdat. 2014 yılında IŞİD'in Musul ve Telafer'i işgali sonrasında Türkmenlerin önemli kısmı güney illeri Kerbela ve Necef kentlerine yerleşmiştir. IŞİD terörünün sonlandırılması sonrasında siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı söz konusu Türkmenler yaşadıkları illere geri dönememiştir. Türkiye'ye yerleşen 100 binden fazla Telaferli Türkmen arasından Şii Türkmenler, IŞİD tehlikesinin bertaraf edilmesi sonrasında Türkiye'den ayrılmamıştır.

”
Diyala iline bağlı (Kifri, Karatepe, Celevla, Sadiyye, Kızlarbat, Hanakin, Himrin, Şahraban, Halıs, Bakuba, Mikdadiye, Mendeli, Kenaniyye ve Beledruz) bölgelerin nüfusu 1.680,327'dir. Buradaki en önemli sorun, Kifri ve Hanakin ilçelerinin idari olarak ayrı illere bağlı olmasıdır. Örneğin, Hanakin idari olarak Diyala'ya bağlı olmasına rağmen, fiili olarak Süleymaniye tarafından idare edilmektedir. İdari olarak Süleymaniye'ye bağlı olan Kifri, Süleymaniye tarafından idare edilmekte; ancak aynı zamanda Diyala il sınırları içerisinde yer almaktadır. Irak Planlama Bakanlığı verilerini incelendiğinde, bahsi geçen iki ilçe hem Süleymaniye hem de Diyala illerinde 2 ayrı ilçe olarak yer almaktadır. Dolayısıyla, çok sayıda

Türkmen aydınlarının Diyala'dan Bağdat'a göç ettikleri saptanmıştır. Diyala ilinde Şii ve Sünni varlığı eşit orandadır. Türkmen nüfusu ise 120 bin civarındadır. Türkmen nüfusun 80 bini Sünni, 40 bini ise Şii kesimlerden oluşmaktadır. Tahmini olan bu rakamları, Irak'ın kaotik durumu göz önüne alındığında tespit etmek mümkün görünmemektedir.

Irak'ta Şii Türkmen nüfusu; Telafer (Musul), Tezehurmatu, Dakuk (Kerkük), Tuzhurmatu, Amirli (Salahattin), Kifri, Hanakin (Diyala) bölgelerine baktığımızda ve Kerbela-Necef illeri ile Irak'ın güney illerinde yaşayan Şii Türkmen nüfusunu dikkate aldığımızda genel olarak bir milyon civarında olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak Irak'ın kuzeyinden güneyine kadar Şii Türkmenlerin varlık gösterdiği beş il şu şekildedir; Telafer-Musul, Kerkük, Salahattin, Diyala, Kut ve Bağdat. 2014 yılında IŞİD'in Musul ve Telafer'i işgali sonrasında Türkmenlerin önemli kısmı güney illeri Kerbela ve Necef kentlerine yerleşmiştir. IŞİD terörünün sonlandırılması sonrasında siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı söz konusu Türkmenler yaşadıkları illere geri dönememiştir. Türkiye'ye yerleşen 100 binden fazla Telaferli Türkmen arasından Şii Türkmenler, IŞİD tehlikesinin bertaraf edilmesi sonrasında Türkiye'den ayrılmamıştır. Bu da genel olarak Telafer-Musul halkının şu anda yurt içi ve yurt dışına dağıldığını göstermektedir. Bu toplulukları geri getirme yönünde bazı çabalar olmasına rağmen halen başarılı bir girişim söz konusu olmamıştır.